

Boekbespreking

Nelissen, J. & A-C. Vuurmans, *Aktiviteit en de ontwikkeling van het psychische*. Amsterdam, SUA, 1983, 256 blz., f 35,-, ISBN 90 6222 094 0.

'Aktiviteit en de ontwikkeling van het psychische' zou heet het jongste boek in de nog steeds wassende stroom van boeken over sovjetpsychologie. Het eerste gedeelte van het boek bestaat uit een reeks discussieverslagen met min of meer bekende sovjetpsychologen. Deel twee wordt gevormd door een drietal paragrafen, die elk een thema uit de sovjetpsychologie behandelen, respectievelijk de thema's 'Sovjetpsychologie en onderwijs', 'Theoretisch denken en reflectie' en 'Interiorisatiehypothese en weerspiegelingstheorie'. Het derde deel wordt gevormd door de vertaling van een artikel van de Russische filosoof Il'enkov, *voorafgegaan door een korte introductie van Jaap Vos*. Het vierde deel van het boek, tenslotte, bestaat uit een aantal, reeds eerder gepubliceerde, artikelen rond het werk van Ajarova, een specialist op het gebied van het moedertaalonderwijs.

Alvorens wij deze gedeelten van het boek succesvolijk de revue laten passeren eerst een paar opmerkingen over de vorm. Het boek is slecht uitgegeven. De vele drukfouten springen in het oog, namen en woorden worden verkeerd gespeld (Rubenstein, Luria, Alkmacon, oskilogram), geciteerde boeken ontbreken in de literatuurlijst en soms raken hele alinea's op drift (pp. 90-94). Zelfs de inhoudsopgave heeft het zetten niet ongeschonden overleefd. Het komt ons voor dat enige zorgvuldigheid van de auteurs, maar vooral van de uitgever, hier veel narigheid had voorkomen.

Het boek begint, zoals gezegd, met een reeks discussieverslagen. De auteurs voerden gesprekken met een aantal sovjetpsychologen en één Oostduitse onderzoeker over een veelheid van onderwerpen. Tijdens deze gesprekken werden aantekeningen gemaakt, die verwerkt werden tot verslagen. Men kan erover twisten of zulke verslagen in een boek thuis horen. Enerzijds missen zij datgene wat de directe weergave van een vraaggesprek boeiend kan maken, anderzijds ontbreekt de helderheid en kritische distantie die de bespreking van iemands werk de moeite waard maakt. Het resultaat is vaak een droge en irritant vage opsomming van problemen en reacties van de ondervraagde op de problemen. Het is mogelijk dat er toch een interessant geheel zou kunnen ontstaan, indien men de onderzoeker met pittige kri-

tiek op zijn werk confronteert. Dit laten de auteurs echter achterwege en door deze wat receptieve opstelling ontkenen zij niet geheel aan het hiervoor geschetste effect.

Het tweede deel over de eerder genoemde thema's vormt samen met het II'enkovgedeelte ontegenzeggelijk de kern van het boek. De theorie van Davydov over het onderscheid tussen empirische en theoretische begrippen wordt nog eens uitgebreid uit de doeken gedaan, waarbij uitstapjes naar dialectisch-filosofische achtergronden niet geschuwd worden. Voor de doorsnee pedagoog c.q. psycholoog, weinig vertrouwd met het dialectisch gedachtegoed, zal het echter wel, ondanks de inspanningen van de auteurs, een moeilijke materie blijven.

Na een snelle schaatstocht door twee en half duizend jaar filosofiegeschiedenis bespreken de auteurs vervolgens Vygotskij's interiorisatiehypothese in relatie tot de weerspiegelingstheorie. Wij kunnen het niet laten hier even te reageren op een foutieve interpretatie van Vygotskij die in dit kader uw recensent verweten wordt. Hij had (in: Van IJzendoorn et al, 1981) het onderscheid dat Vygotskij maakte tussen lagere en hogere psychische processen als een psychologisch onderscheid opgevat. Dit is volgens de auteurs, waarbij ze zich overigens ten onrechte op Davydov en Radzichovskij (1980) beroepen, een foutieve interpretatie. Wij geven hier slechts één citaat van Vygotskij ter weerlegging van het door de auteurs gestelde en verwijzen voor een verdere explicatie naar Van der Veer en Van IJzendoorn (1983). Vygotskij: 'Dat we psychologisch (gezien) te maken hebben met verschillende operaties, wanneer we direct iets onthouden en wanneer we met behulp van een of andere aanvullende stimulus onthouden, lijdt geen twijfel' (Vygotskij, 1982, p. 391). Er bestaat dus voor Vygotskij psychologisch gezien een onderscheid tussen lagere, directe psychische processen en hogere, gemedieerde processen.

Het is overigens een gelukkige gedachte de bespreking van de interiorisatieproblematiek te koppelen aan een analyse van verschillende weerspiegelingstheorieën. Ook de keuze van de auteurs voor een aan Schwarz (1976) ontleende zogenaamde constructieve weerspiegelingstheorie lijkt ons het meest veelbelovend. Iets anders is of in Vygotskij's theorie de activiteit centraal staat, zoals de auteurs verschillende malen stellen. Wij moeten hier oppassen niet het slachtoffer te worden van een vooraal door Leont'ev, en in *mindere mate* door Davydov, gepropageerde herinterpretatie van Vygotskij, waarin deze gezien wordt als een voorloper van de activiteitstheorie. Zo er voor Vygotskij een categorie centraal

stond met betrekking tot de interiorisatieproblematiek, dan was dit veeleer de categorie van de omgang dan die van de activiteit.

Het derde deel van het boek is, zoals gezegd, gewijd aan E. V. Il'enkov, een filosoof door wie Davydov sterk beïnvloed is. Na een heldere inleiding van Vos waarin het werk van Il'enkov in zijn context geplaatst wordt, volgt een vertaling van het artikel 'Het probleem van het ideeële'. Over deze vertaling kunnen wij niet juichen. Woorden en zinsdelen worden foutief vertaald of vallen zelfs helemaal weg. Meestal lijdt de begrijpelijkheid van Il'enkovs betoeg er niet onder, maar het doet toch wat vreemd aan om bij zijn verwijzingen naar Plato te lezen over 'beeldenschema's', terwijl het duidelijk gaat over zijn beroemde *vormenleer*. Dat men Kant in zijn 'Kritik der reinen Vernunft' laat filosoferen over 'daalders', verbaast ook enigszins (moet zijn: 'Talers', er staat trouwens 'Kritik der reinen Vernunft'). Dat tenslotte Marx in 'Das Kapital' een hoofdstuk schreef 'Geld en de verandering van waar' doet wel erg koddig aan (moet zijn: Geld en de warenairculatie). Dit zijn allemaal slordigheden, die met geringe moeite voorkomen hadden kunnen worden.

In het artikel houdt Il'enkov een, in de Sovjet-Unie niet onomstreden, pleidooi voor een dialectisch-materialistische opvatting van het 'ideële'. 'Een ideeële vorm is een vorm van een ding, die door de maatschappelijk-menselijke arbeid is ontstaan. Of omgekeerd, de vorm van arbeid die is verwezenlijkt in de materie . . .', aldus Il'enkov (p. 206). Hij ziet het ideeële (men denke aan sociale regels, logische normatieven, wiskundige constructies, etc.) ontstaan in de constante interactie van de mens met zijn omgeving. Met deze dialectische visie sluit Il'enkov nauw aan bij Vygotkij. In een nogal redundant betoeg kiest hij eveneens voor een 'derde weg' naast 'vulgaire materialisme' en idealisme.

Het vierde en laatste gedeelte van het boek is gewijd aan Ajdarova. Omdat het hier om reeds eerder gepubliceerd materiaal gaat, laten we een bespreking achterwege. De auteurs hebben de artikelen opgenomen, omdat ze een 'konkretisering van ideeën, standpunten en theorieën' die eerder werden vertolkt, vormen.

Ons eindoordeel over het boek kan niet al te positief luiden. De auteurs hebben getracht van zeer heterogeen materiaal (discussieverslagen, vertalingen, theoretische beschouwingen) een leesbaar boek te maken. Misschien was dit bij streng redigeren mogelijk geweest. Het ontbreken hiervan, gevoegd bij een verregaande slordigheid, heeft geleid tot een rijstebrij waarin het moeizaam krenten zoeken is.

R. van der Veer

Literatuur

Davydov, V. V. & L. A. Radzichovskij, Teorija L. S.

Vygotkogo i dejatel'nostnyj podchod v psichologii. *Voprosy psichologii*, 1980, 6, 48-59.

Ijzendoorn, M. H. van, R. van der Veer, F. Goossens, *Kritische psychologie. Drie stromingen*, Baarn: Ambo, 1981.

Schwarz, P., *Marxistische Philosophie*, Köln/Wien: Böhlau Verlag, 1976.

Veer, R. van der & M. H. van Ijzendoorn, Vygotkij's cultuurhistorische theorie. Kritiek op het onderscheid tussen lagere en hogere psychische processen, *Gedrag*, 1983, 11, 155-167.

Vygotkij, L. S. *Sobranie sočinenij. Problemy obščej psichologii*, Moskovo: Pedagogika, 1982.

Otto Friedrich Bollnow, *Anthropologische Pädagogik*. Verlag Paul Haupt, Bern & Stuttgart, 1983, 144 blz.

In de jaren 1971 en '73 verscheen dit boek in het Japans te Tokio, in licht herziene uitgave is het nu als derde druk in het Duits verschenen. Een voorafgaande Duitse versie werd nogal 'onleesbaar' gevonden. De thans vóór ons liggende is m.i. glashelder en bijzonder instructief. De anthropologisch-wijsgerige, pedagogische problematiek komt hier op uitstekende wijze in een inleidende vorm aan de orde. De 'overwinning' van het existentialisme en een reeks specifieke anthropologisch-theoretische problemen (ruimte, tijd, taal, opvoedingsdoelstelling, enz.) komen hier bovendien bijzonder instructief aan de orde in niet alleen heldere maar toch ook in beknopte vorm. Het boekje verdient m.i. ons aller belangstelling.

M. J. Langeveld

Herbert Enderwitz, *Weltweite Bildungsreform. Möglichkeiten einer realen Utopie*. Bund-Verlag, 1983, 140 blz., DM. 12,80.

Een boekje dat velen op dit gebied aan het denken kan zetten, en wellicht ook aan het realiseren of bestuderen van wat er op vele gebieden van fundamenteel pedagogisch denken *praktisch* terecht komt in gezin en school op alle niveaus. Aanbevolen.

M. J. Langeveld